

Семінарське заняття 1. Класичні теорії політичної комунікації. Моделі політичної комунікації

План

1. Етапи формування теорії політичної комунікації.
2. Мікрорівневі та макрорівневі теорії політичної комунікації.
3. Модель політичної комунікації Г. Лассуела.
4. Модель політичної комунікації Шеннона-Вівера.
5. Інтерактивна модель політичної комунікації.
6. Моделі політичної комунікації в системі в системі «керуючий – керований».
7. «Спіраль мовчання» Е. Ноель-Нойман.
8. Моделі міфологічної комунікації.
9. Модель аргументуючої комунікації
10. Модель іміджевої комунікації
11. Модель пропагандистської комунікації

1. Етапи формування теорії політичної комунікації. У формуванні теорії політичної комунікації можна виділити такі етапи:

I-й етап: 1920–1930 роки – дослідження пропаганди, а також нових засобів впливу на суспільство – преса і кіно, що сформували поняття «комунікація»; це етап, коли «пропаганда» і «комунікація» сприймалися як синоніми; розробка механізму комунікації Гарольда Лассуела (1902–1978); дослідження впливу засобів масової інформації на свідомість індивідів, що проводив Вальтер Ліпман (1889–1974); модель «брамника» (Gatekeeping model) німецько-американського психолога Курта Левіна (1890–1947);

II-й етап: 1940–1950-і роки – дослідження Пола Лазарсфельда (1901–1976), Леона Фестінгера (1919–1989), поява понять «двоступенева» комунікація, «лідер громадської думки»;

III-й етап: 1960-і роки – відкриття зворотного зв'язку комунікативного процесу – дослідження Норберта Вінера (1894–1964), Карла Дойча (1912–1922);

IV-й етап: 1970-і й донині – уточнення, доповнення попередніх ідей, зокрема вивчення еволюції історичних типів комунікації, зміст політико-комунікативних текстів, поведінка суб'єктів і об'єктів процесу, ефективність комунікативної дії та інші аспекти.

2. Мікрорівневі теорії політичної комунікації. У теорії комунікації на сьогодні існують т. зв. мікрорівневі теорії, в рамках яких відбувається пояснення явищ політичної комунікації. Вони розроблені у середині 1950-х років і виходять з уявлень про активну поведінку аудиторії щодо вибору джерел інформації і добору розповсюджуваних повідомлень.

До основних теорій, які досліджували природу політичної комунікації можна віднести:

а) мікрорівневі:

- «теорія чарівної кулі» і «теорія підшкірної голки» (Г. Лассуелл);
- класична двоступенева модель комунікації (П. Лазарсфельд, Б. Берельсон, Х. Годає);
- «теорія мінімальних ефектів» (П. Лазарсфельд);

- «теорія когнітивного дисонансу» (Л. Фестінгер);
- «теорія корисності і задоволення потреб» (Е. Кац, К. Розенгрін, Л. Уеннер і Ф. Палмгрін);
- концепція громадської думки У. Ліппмана і «теорія культивування» Дж. Гербнера;
- концепція «встановлення порядку денного» («agenda-setting») та інші.

б) макрорівневі:

- теорії політичної кібернетики (Д. Істон, Дж. Коулман, К. Дойч, Г. Алмонд та ін.).

Зміст теорії «когнітивного дисонансу» Леона Фестінгера полягає в тому, що коли нав'язуються певні думки та ідеї, то людина потрапляє у певний психологічний дискомфорт. Тому індивід, бажаючи уникнути такого стану, обирає та сприймає лише ті зовнішні повідомлення, які не суперечать її усталеним переконанням.

Теорія «корисності і задоволення потреб» Джеймса Е. Катца пояснює основну причину відбору людиною того чи іншого повідомлення за принципом задоволення її власних інтересів. Людина робить свій вибір, виходячи з користі, яку несе для неї та чи інша інформація.

3. Модель політичної комунікації Г. Лассуела. Комунікація входила і входить до сфери зацікавлень багатьох вчених різних років. Спочатку дослідники політичної комунікації відштовхувалися від уявлень про сутність масово-комунікаційних процесів, отриманих у ході аналізу механізмів пропагандистських дій на маси. Як наслідок, сформовані теорії «чарівної кулі» (magic bullet) та «підшкірної ін'єкції» (hypodermic needle).

Класичну парадигму комунікації запропонував у 1948 р. американський політолог Г. Лассуел. Її аналіз дозволив визначити політичну комунікацію як односпрямований спонукальний процес, у ході якого комунікатор прагне вплинути на аудиторію, нав'язати адресату дії, вигідні йому. Процес передачі інформації за «лінійною» моделлю Г. Лассуела виглядає так: Хто передав? → Що передав? → Яким каналом? → Кому? → З яким результатом?.

Відповідно дана модель передбачає шість складових: 1) відправник (комунікатор, кодувальник) – це особа чи група осіб, що ініціюють передачу інформації; 2) повідомлення – це сукупність вербальних і невербальних символів, що становлять інформацію, яку хоче передати комунікатор; 3) канал – це спосіб (засіб, шлях), за допомогою якого інформація потрапляє від комунікатора до отримувача; 4) отримувач (реципієнт, цільова аудиторія, декодувальник) – це особи чи коло осіб, для яких призначене інформаційне повідомлення комунікатора; 5) сприйняття – це розуміння реципієнтом повідомлення комунікатора; 6) зворотний зв'язок – реакція отримувача на повідомлення.

Річард Бреддок і Джордж Гербнер зробили спробу розширити наповнення формулу Г. Лассуела і додали до неї обставини, при яких здійснюється комунікація, мета (установка), з якою говорить комунікатор, залежність моделі комунікативного акту від комунікативної ситуації. Це дозволило говорити про формулу, як про більш цілісну й коректну стосовно політико-комунікативних процесів.

4. Модель політичної комунікації Шеннона-Вівера. Американські дослідники Клод Шеннон (1916–1964) і Ворен Вівер (1894–1978) розширили теорію

комунікації, звернувши увагу на її технологічні аспекти, а саме покращення якості зв'язку. Модель Шеннона-Вівера представляє комунікацію як складний, але лінійний і односторонній процес.

Комунікатор створює повідомлення, яке надходить у передавач, звідки у вигляді закодованого сигналу передається на приймач. Приймач декодує повідомлення, і у відновленому вигляді воно досягає адресата. В процесі передачі повідомлення піддається впливу різних негативних факторів зовнішнього середовища (шуми, перешкоди), це веде до того, що адресат може отримати повідомлення, яке серйозно відрізняється від початкового. Дана модель наочно демонструє, що повідомлення, які передаються по каналах зв'язку, далеко не завжди призводять до очікуваного результату. Оскільки зважаючи на існуючі у суспільстві комунікаційні шуми і перешкоди виникає ситуація, коли повідомлення, створене джерелом інформації, і повідомлення, отримане адресатом як сигнал, відновлений приймачем, мають різний зміст, а іноді можуть навіть не збігатися в смисловому плані.

Розробка даної моделі спричинила появу понять «ентропії» та «негентропії». Ентропія (шум) у комунікації пов'язана з тими факторами, що спотворюють повідомлення, руйнують його цілісність, тим самим, роблячи його сприйняття неможливим. Негентропія передбачає, що спотворене, неповне повідомлення все ж надходить до отримувача завдяки його здатності розпізнавати повідомлення, не дивлячись на недостатню інформацію та втрати. У якості засобу подолання шуму і здійснення ефективної комунікації вчені запропонували поняття надмірності (повторення елементів повідомлення).

5. Інтерактивна модель політичної комунікації. Особливого значення в процесі аналізу комунікаційного акту набуває інтерактивна або кругова модель комунікації, що включає в себе не тільки передачу повідомлень від відправника до одержувача, а й сукупність реакцій одержувача на повідомлення, що виражається у відправці відповідного повідомлення. Серед теоретиків, які представили комунікативний процес замкнутим або циклічним варто вказати американських учених Чарльза Осгуда (1916–1991) і Вілбура Шрамма (1907–1987). В першу чергу у свої висновках вони звернули увагу на поведінку головних учасників комунікації – відправника і одержувача, основними завданнями яких є кодування, декодування та інтерпретація повідомлення.

Істотний внесок у розробку підходу до дослідження процесів комунікації, що передбачали наявність «зворотного зв'язку», зробив Пол Лазарсфельд (1901–1976). Його модель «двоступеневого потоку інформації» передбачає, що інформація спочатку передається через ЗМІ авторитетному представнику громадськості, якого вчений називає «лідером думки», а потім неформальними каналами доводить до широких мас. Це призводить до ускладнення комунікативного процесу, до неоднозначності ефекту комунікації.

6. Моделі політичної комунікації в системі в системі «керуючий – керований». Першим політичну систему назвав інформаційно-комунікаційною американський політолог К. Дойч. Його модель політичної системи включає чотири фази руху інформаційно-комунікативних потоків: 1) отримання і відбір інформації; 2) обробка та оцінка інформації; 3) прийняття рішень; 4) здійснення рішень з урахуванням зворотного зв'язку. Політична система приймає інформацію через так звані рецептори (інформаційні служби, центри вивчення громадської думки тощо), де

відбуваються селекція, систематизація та первинний аналіз отриманих даних. Далі нова інформація обробляється в рамках блоку «пам'яті і цінностей», де порівнюється з уже наявною інформацією та оцінюється з позицій цінностей, норм і стереотипів. Після цього уряд («центр ухвалення рішень»), вже маючи остаточне уявлення про те, наскільки нова політична ситуація, що склалася під впливом інформації, відповідає інтересам і цілям суспільного розвитку, приймає рішення з регулювання поточного стану системи. На останньому етапі «ефектори» (органи виконавчої влади) реалізують рішення, результати яких у вигляді нової інформації по каналах «зворотного зв'язку» надходять до «рецепторів». Таким чином, дана модель передбачає інформаційну взаємодію «керівників» і «керованих», точніше, інформаційний обмін, зворотний зв'язок між ними.

Модель Ж.-М. Коттре особливу роль у комунікаційному акті відводить керуючим. У результаті взаємодії між керівниками і керованими виникає три типи відносин: ідентичності (керуючі ідентичні керованим); включення (всі керуючі є членами політичного суспільства, але не всі керовані є членами керівного кола (ці відносини містять у собі взаємопроникнення і взаємовплив керуючих і керованих); перетину (у процесі реалізації влади керуючі поступово відділяються від керованих, а комунікація між ними все більше набуває опосередкований характер – через референдум або вибори, а також через посередництво ЗМІ, політичних і неpolітичних організацій).

Модель К. Сайнне приділяється увага ролі політичної еліти в процесі реалізації політичної комунікації. Політична еліта здійснює політичну владу над суспільством, як правило, не безпосередньо, а опосередковано, шляхом використання різних проміжних ланок (наприклад, бюрократичного апарату або засобів масової комунікації).

7. «Спіраль мовчання» Е. Ноель-Нойман. «Спіраль мовчання» (англ. the spiral of silence) німецького політолога і соціолога Елізабет Ноель-Нойман (1916–2010) – теорія масової комунікації, яка пояснює механізми висловлення та поширення громадської думки. Сутність даної моделі полягає у тому, що більшість людей зазвичай намагаються уникнути потенційної соціальної ізоляції, тому, коли вони відчують, що їхня думка, погляди відрізняються від думки оточуючої їх більшості, то, як правило, вони намагаються не розкривати публічно свої погляди. Проте «спіраль мовчання» починає закручуватись і тоді, коли люди не розуміють соціального контексту того, що відбувається в суспільстві, або коли складно знайти адекватну реакцію на поточні соціальні події.

У цілому, «спіраль мовчання» Е. Ноель-Нойман – це побоювання опинитися в ізоляції, що примушує людей мовчати чи підтримувати думку більшості.

Таким чином, вивчення явища комунікації привертало увагу авторитетних представників наукового дискурсу різних років. Як наслідок, вироблено низку теоретичних моделей комунікації, що відображають реальні комунікаційні процеси, які відбуваються в політичному житті суспільства, одночасно дозволяють досліджувати ці процеси.

8. Моделі міфологічної комунікації

Міф є досить важливим елементом комунікацій. У тому числі — у паблік рилейшенз, особливо в області політики. Міфологічні архетипи багато в чому визначають взаємини лідерів і населення. Сам по собі міф — є вигадане оповідання, що представляє соціальні й природні явища в наївно-наївно-уособленій формі.

Література:

1. Макаренко Л. П. Теоретичні засади ролі політичної комунікації в сучасній політичній системі / Л. П. Макаренко // Гілея: науковий вісник. – 2016. – Вип. 110. – С. 343–348.
2. Тищенко Ю. Моделі політичної комунікації: політичні партії та громадянське суспільство / Ю. Тищенко, П. Байор, М. Товт, С. Горобчишина ; Укр. незалеж. центр політ. дослідж. – К. : [Агентство «Україна»], 2010. – 148 с.
3. Остапенко М. Політична комунікація: теоретичні аспекти дослідження / Марина Остапенко // Політичний менеджмент. – 2012. – № 3. – С. 135–144.
4. Карчевська О. В. Роль політичної комунікації в електоральному процесі: теоретико-методологічний аналіз [Електронний ресурс] / О. В. Карчевська, Г. С. Агафонова. – Режим доступу: file:///C:/Documents%20and%20Settings/julia/Мои%20документы/Downloads/Polzap_2012_6_19.pdf